

Franjo ZENKO: *Hrestomatija filozofije, Novija hrvatska filozofija*, svezak 10, Školska knjiga Zagreb, 535 str.

Osvrćemo se na prvi objavljeni svezak nove *Hrestomatije filozofije* koju je počelo izdavati nakladno poduzeće Školska knjiga u Zagrebu. Predviđeno je deset svezaka i to: *Grčka filozofija* (1. svezak), *Srednjovjekovna filozofija* (2. sv.), *Filozofija renesanse* (3. sv.), *Filozofija britanskog empirizma* (4. sv.), *Filozofija racionalizma* (5. sv.), *Filozofija njemačkog idealizma* (6. sv.), *Suvremena filozofija I.* (7. sv.), *Suvremena filozofija II.* (8. sv.), *Starija hrvatska filozofija* (9. sv.) i *Novija hrvatska filozofija* (10. sv.). Čitav pothvat je okupio više od četrdeset suradnika. Pred nama je *deseti* (posljedni) u predviđenom nizu pod naslovom *Novija hrvatska filozofija* koji je priredio i četiri priloga napisao Franjo Zenko.

Taj svezak obrađuje šestoricu hrvatskih filozofa iz druge polovice 19. i 20. st. To su Franjo Marković (obrađio *Ivan Čehok*), Đuro Arnold (*Damir Barbarić*), Albert Bazala (*Franjo Zenko*), Stjepan Zimmermann (*Čehok*), Pavao Vuk-Pavlović (*Zenko*), Vladimir Filipović (*Zenko*). Knjiga je uglavnom skup tekstova spomenutih filozofa s kratkim uvodom s prikazom života, školovanja i rada pojedinog filozofa. Ti uvodi, zajedno s uvodnim radom u knjigu od F. Zenka, obuhvaćaju nešto više od petine cijelog sveska, dok su sve drugo tekstovi. To daje i

osobitu vrijednost čitavom pothvatu jer su ti tekstovi inače teško dostupni širem čitateljstvu, pogotovo zato što su gotovo svi od prikazanih filozofa u proteklih pedeset godina bili uglavnom zaobidjeni i prešućeni.

Knjiga je lijepo uređena, tiskana lijepim tiskom na izvrsnom papiru, uvrštene su fotografije svih filozofa te se doimlje ugodno.

Nećemo ovdje ponavljati podatke o prikazanim filozofima koji se mogu u knjizi pročitati. Osvrnut ćemo se kratko samo na uvodnu studiju pod naslovom *Novija hrvatska filozofija* iz pera Franje Zenka. Na dvadesetak stranica Zenko daje kratak prikaz onih povijesnih istraživanja novije hrvatske filozofije »koja su uopće omogućila takav izbor hrvatskih filozofa i njihovih filozofijski relevantnih tekstova« (str. 7.). Tekst je poprilično instruktivan i daje uvid u »duhovnopovijesni kontekst novije hrvatske filozofije«, ali, zbog kratkoće, nije mogao biti iscrpniji. Zbog toga je moguće uvijek naći prigovora i manjkavosti takvih sažetih prikaza. Oni uvijek nose »osobni autorski pečat izbora i prezentacije«, što je neizbježno. No, to ujedno i opravdava neke napomene koje se mogu nadodati. Evo samo nekih.

Premda autor spomenute studije (F. Zenko) sâm pripominje: »možda od svih strujanja u novijoj hrvatskoj filozofiji, osim eventualno marksizma nakon 1945, prisutnost neoskolastičke filozofije u hrvatskome duhovnom i intelektualnom životu (do 1945. godine) bila je najintenzivnija« (str. 24.) – pri čemu je, po našem mišljenju, onaj »možda« mogao izostaviti – on ipak u svom prikazu neoskolastičkoj filozofiji (tj. filozofiji kojom su se bavili uglavnom svećenici) posvećuje samo jednu stranicu, što je više nego premalo, to

više što se u potonjem izboru od tih filozofa pojavljuje samo Stjepan Zimmermann. Njega autor s pravom ističe kao glavnog predstavnika hrvatske neoskolastike, no moglo se također istaknuti da je Zimmermann uopće najplodniji hrvatski filozofski pisac toga vremena. Premda svećenik, koje Zenko rado ubraja među »konzervativne snage« (str. 11.), Zimmermann u svojim razmišljanjima ostaje originalan i kritičan, ne samo prema protivnicima Crkve. Mislimo da je šteta što je iz izbora za *Hrestomatiju* izostavljen *Antun Bauer* koji je i kao filozof, a da ne spominjemo njegov utjecaj na kulturu uopće (njemu zahvaljuju svoj početak nekoliko fakulteta Sveučilišta u Zagrebu), ipak značajan, posebice svojim radom *Wundtov metafizički sustav*, u kojem je – prema Zimmermannovim riječima – »prvi s ovom raspravom dokumentirao kritičko shvaćanje novovječne filozofije« (usp. *Ljetopis JAZU*, 51 (1937–38.), str. 108–127.). Zenko to Bauerovo djelo nije ni spomenuo, ali je spomenuo »polemički intoniranu raspravu *Područje materijalizma* (1889)«, ne rekavši ništa o njenom povodu, naime, o napadaju Bauerova kolege akademika i materijalističkog pisca B. Šuleka koji nije birao riječi u napadajima na religiju i Crkvu, na što je Bauer morao odgovoriti, pogotovo zato što Šulek nije ni bio filozof.

Držimo također da je i *Josip Stadler*, iako možda nije trebao ući u uži izbor, ipak zaslužio više od jedne rečenice u tom uvodnom prikazu. Premda ne osobito originalan, Stadler ima velike zasluge za širenje filozofske misli, jer je sustavno prikazao na hrvatskom jeziku gotovo cijelu (neo)skolastičku filozofiju, djelo koje je važno za hrvatsku filozofsku terminologiju.

Dobro bi bilo za poznavanje duhovnog ozračja u Hrvatskoj spomenuti i profesora Bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Frana Barca, koji je – doduše kao teolog – djelom *O modernoj katoličkoj apologetici* (Požega 1907.) izazvao oštre reakcije integrističkih katoličkih krugova (osobito A. Mahničica i *Hrvatske straže*). On je tim djelom u hrvatsku teologiju, ali i skolastičku filozofiju, unio nešto onog svježeg propuha, a nadisao ga se tijekom studija u Francuskoj. Kritizirajući stare skolastičke metode, Barac se poziva i na katoličke autore, među njima i na kardinala Merciera i njegovu *Revue Néo-scolastique*, što je za hrvatsko katoličko čitateljstvo s početka stoljeća bilo nešto novo. Navod iz Merciera kao: »Pogrješka je skolastike 16. i 17. vijeka bila da se nijesu obazirali na znanost svoga doba; oni su nju prezirali, nijesu bili s njom u dodiru, zato se znanost nije obazirala na njih. Da su radije mjesto odgovora *à priori* na mnoga pitanja (n.p. o formi, prirodi i gibanju nebeskih tjelesa; o utjecaju zvijezda na imaginaciju, o generaciji *aequivoca* i t.d.; u teologiji: konjunkturalne dedukcije o uvjetima stanja *naturae purae*, o detaljnom načinu kako su prvi roditelji bili kušani i t.d.) kazali: *ignoramus*, bili bi sebi i nama prištedili mnogu gorku. Znajmo biti čedni i ne težimo za tim, da znamo na sve dati točan odgovor« (Barac, nav. dj. str. 96.; iz *Revue Néo-scolastique*, 1900., str. 43.). Naveo sam taj navod radi toga da se vidi kako se i unutar crkvenih krugova već s početka stoljeća (1907.) i u nas pisalo kritički.

Unatoč tim nekim kritičkim primjedbama možemo pohvaliti pojavu knjige o kojoj je riječ. Možemo samo očekivati da će knjiga, zbog tvrdog uveza, biti odveć skupa pa je neće

moći nabaviti upravo studenti kojima bi i najviše trebala. Stoga bi se Školskoj knjizi moglo predložiti da izda i jedno proširano jeftinije izdanje baš za tu svrhu.

Ivan Macan

Valentin POZAIĆ (uredio): *Strah. Naš životni pratilac*, Centar za bioetiku, Filozofsko-teološki institut DI, Zagreb, 1995, str. 166.

Ta zbirka članaka o jedinstvenoj temi – straha, interdisciplinarno je koncipirana, pretežito filozofsko-teološki intonirana, a sâm je naslovljeni pojam polivalentan, te dopušta da mu se može prići s nekoliko raznih obzorja, a da se opet problematika ne iscrpe. Tema je naime toliko opširna da zahtijeva i monografiju, i po zanimljivosti i po potrebitosti.

Predgovor piše urednik postamentirajući problem brojnim kontekstualnim pitanjima na koja će se u poglavljima koja slijede odgovoriti. Potom se navode biografski podaci o sedmoricu pisaca ove knjige.

Ivan Koprak filozofski promišlja o strahu, i to usporedno o bojazni – strahu te strahu u obzorju antičke i novije filozofije Hegela, Kierkegaarda i Heideggera.

Mijo Nikić pak razlaže psihologiju straha, psihološku podlogu straha i tjeskobe, očitovanja straha na brojnim razinama duševnog života i psihofiziološkoj, psihosocijalnoj razini, psihološki vid straha, tjeskobe i fobije, te analizira strah i tjeskobu, fobiju, kombinaciju straha i tjeskobe, slobodno lebdeći (difuzni) strah. O stvarnim uzrocima straha autor piše razmatrajući afektivnu procjenu stvarnosti, »ABC« teoriju emocija Alberta Ellisa, intelektualno dozrijevanje i strah,

podsvjesne strahove, Freudovu koncepciju neuroze straha, model neuroze straha prema Karen Horney, nastajanje straha prema biheviorističkoj teoriji. Svladavanje straha Nikić vidi i u pozitivnim učincima straha, te savjetuje: upoznati i prihvatiti samog sebe; ustrajati i biti aktivan; živjeti u istini; opće ljudski pristup: imati prijatelja; otkriti i živjeti svoj način života; promijeniti pogrešna iracionalna vjerovanja; vježbati tehnike opuštanja; zaštititi se od panične reakcije; pobijediti strah od smrti. Psihološki se pristup realizira s pomoću dubinske i bihevioralne psihologije (teorije ponašanja), paradoksalnu intenciju Franklove logoterapije, i psihofarmakologije u liječenju neuroze straha.

Strah, kako ga pojmljuje i tretira psihijatrijska znanost opisali su *Zdenka Budanko-Brumen*, *Jovan Bamburač* i *Vlado Jukić*.

Autori također, u opširnom uvodu, razmatraju *odnos* psihoanalitičkih principa duševnog funkcioniranja, kao i sljedbenika psihoanalize, prema anksioznosti, te redom podvrgavaju deskripciji signalnu anksioznost, strah savjesti, egzistencijski strah, kliničku praksu, anksioznu neurozu (anksiozni poremećaj), panične napadaje, fobije... Autori ovog članka – poglavlja u opširnim fusnotama akribijski opskrbljuju čitatelje zainteresiranije za detalje podrobnim informacijama.

Pero Vidović, citirajući biblijski imperativ »Ne boj se!«, analizira strah u »Knjizi nad knjigama«. (Šteta što anonimni brojni tvorci biblijskih tekstova, kao uostalom ni dalekoistočni mudraci, nisu empirijski bili još došli do spoznaja o *positive thinking*, naime, da samo one zapovijedi, (auto)sugestije, savjeti, imputacije – izrečene u pozitivnoj formulaciji, dopiru u nesvjesno, i tek takve od tamo mogu djelovati. Tako bi bolje bilo da je sugerirano: